

ההסתבכות הגדולה

עמידה (עדי) ניב

מזה חודשים רבים גועשת הצמרת הכלכלית של ישראל בניסיונות למצוא פתרון נאות לסוגייה המסעירה את הציבור בנושא עיגון הזכויות בקרקעות חקלאיות שהופשרו. לכאורה מדובר בנושא נדל"ני. בפועל ניצבת לפני ישראל בעיה חמורה שאפשר לכנותה בתואר "ההסתבכות הגדולה". בעיה זו קורעת רבדים שונים מכל קצוות הקשת של החברה סביב המאבק לחלוקה שוויונית של משאבי האומה, או אולי אפילו של העושר הלאומי. הדילמה הזו - בעיקר מנקודת הראות האקדמית - ניצבת במרכז הסימפוזיון שאנו מקיימים.

אין זה סוד כי כוונת היסוד של מסירת קרקעות המדינה, כמו גם קרקעותיה של קק"ל, לאחזקתם של היישובים שקמו בישראל, הייתה שהאדמה הזאת תהווה מקור לפרנסה חקלאית לכל אלה שנאחזו בקרקע בהוראת המוסדות המיישבים. האבות המייסדים לא חשבו מעולם על ההתפתחויות כפי שבאמת קרו. איש לא העלה על דעתו, באותם ימי בראשית, שיגיע היום והחקלאות תחזל לשמש המקור העיקרי של הפרנסה. איש גם לא חלם על כך שיבוא יום והקרקע החקלאית הזו תאבד את המשמעות "הציונית התיישבותית" שלה ותהפוך לאבן שואבת נדל"נית שתהייה מאיץ להקמתם של מוקדי פעילות כלכלית מסחרית כמו מרכזי קניות, קניונים ופרוייקטים נוספים המכונים כיום 'נדל"ן מניב'. וכמובן אף אחד לא היה מסוגל, אפילו לא בחלומות, להעריך שתפיסת העולם האידיאולוגית של ההיאחזות בקרקע תהפוך למחלוקת חומרית חמורה היוצרת קיטוב חברתי מסוכן.

אין מחלוקת על כך שהבעלות המלאה על "קרקעות המריבה" היא של המדינה והשימוש בהן נקבע בהתאם לשיקולי טובת הכלל, כפי שקבעה בתחילה "המדינה שבדרך" ואחריה המדינה. אין גם מחלוקת על כך שמי שאחזו בקרקע במשך עשרות שנים, עיבד אותה ומתפרנס ממנה, יש לו זכויות מסוימות שאינן מגיעות לכלל בעלות. ראוי שהמדינה תמצא דרך לסייע לבעלי זכויות אלה כאשר הם נקלעים למצוקה בשעה שמקור פרנסתם העיקרי, החקלאות, שוב אינו מספק להם קיום. יחד עם זאת אסור לשכוח כי במדינה המגדירה את עצמה כדמוקרטית ראוי שכשעוסקים בחלוקת משאבי העושר הלאומי יש לעשות זאת גם מתוך שיקולים של שוויון לכל האזרחים.

הדיון בנושא עיגון זכויות החקלאים בקרקע מקורו במצוקה כלכלית ומוסרית מכיוון שלפי המצב החוקי כיום אין לחקלאים, בעיקר לחקלאי הקיבוצניק או המושבניק, אפילו לא חלקת מגורים בסיסית בבעלותו, על אף שהוא מתגורר עליה עשרות שנים. אולם, למרבה הצער, רב המרחק בין המצוקה שהולידה את הצורך למציאת פתרון קיומי הוגן למחזיקים בקרקע, לבין הדרישות של החקלאים שמשמעותן מצטיירת, בעיני ציבורים רבים בישראל, כניסיון להשתלט על נכסי המדינה כדי לצבור הון פרטי. ובדיוק על זה מתנהל המאבק גם במישור החברתי וגם במישור המשפטי.

כפי שהדברים נראים כיום קיימת אצל כל הצדדים הנוגעים במחלוקת נכונות להגיע לפשרה, כשברור, גם מההיבט הלאומי וגם מההיבט הסקטוריאלי, כי עדיף הסכם מפסיקה משפטית או חקיקה ייחודית. ברור גם כי אם לא יגבר השכל הישר על הרגשות אנו צפויים בעתיד לתוהו ובוהו קרקעי שיסבך את כל מערכות המדינה.